

Božia aktivita ako prameň liturgie¹

MARCEL MOJZEŠ

Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta

Abstract: *This study offers a more large vision of the term *fons liturgicus* (liturgical source), often used only for the liturgical texts. The author speaks about *fons liturgiae* which means the source of the liturgy. Based on cardinal Ratzinger (*Der Geist der Liturgie*, Freiburg 2000) the author states that the *fons liturgiae par excellance* is the action of God. Already in the Old Testament, in the book of Exodus was present the *actio Dei* as a motivation and a source of cult and of liturgy. The same is valid for the New Testament, where the *actio Dei*, which means the life, death and resurrection of Jesus Christ, is the source of the Christian liturgy. The center of this study is the reflection on the explanation of the term *participatio actuosa* (*Sacrosanctum concilium*) made by cardinal Ratzinger: *Participatio actuosa* in the liturgy is nothing else as the participation on the *actio Dei*, on the dynamism which transforms not only bread and vine into the Body and Blood of Christ, but also invites every believer to be transformed into being more similar to Christ.*

Key words: *liturgy, active participation, activity of God, source of the liturgy, liturgical science*

Úvod

Liturgická veda je dnes už na takej úrovni, že štúdiu liturgických prameňov môže človek zasvätiť aj celý svoj život a aj tak zistí, že ešte veľa prameňov ostáva nepreskúmaných. Pod liturgickými prameňmi totiž často chápeme hlavne liturgické rukopisy. Ich štúdium prináša zaiste rozšírenie obzoru poznania o konkrétne detaily liturgického života v konkrétnej epoche vývoja liturgie, no zároveň v sebe nesie aj nebezpečenstvo prílišného zamerania sa na tieto detaily na úkor komplexnej vize liturgie. Nehovo-

¹ Pôvodná verzia tohto článku odznela ako prednáška 21. októbra 2010 v Krakove na liturgickom sympóziu „*Powrót do źródeł – Metodologia i teologia w badaniach źródeł liturgicznych*“, ktoré zorganizoval Instytut Liturgiczny UPJPII w Krakowie.

riac už o tom, že pre porozumenie liturgie v konkrétnej epoche jej vývoja nestačí študovať len liturgické rukopisy. Je vhodné čerpať aj z iných prameňov, ako sú napríklad dobové opisy života vtedajšej spoločnosti, spisy cirkevných otcov, či životopisy svätých.

Všetky tieto liturgické pramene (*fontes liturgici*) samozrejme opisujú stav liturgie v konkrétnej epoche jej vývoja. Vo forme rukopisov (či tlačných textov) sú však len akosi „mapou“, „opisom cesty“, či „brehmi koryta“, ktorým sa liturgia uberala. Liturgia je totiž čosi viac ako len samotný text.² Okrem návratu k prameňom (*fontes liturgici*) sa preto v súčasnosti javí ako potrebná aj reflexia nad prameňmi liturgie ako takej (*fontes liturgiae*).

Francúzsky katolícky kňaz a spisovateľ Michel Quoist prirovnáva k rieke samotný život človeka. Úsilie človeka o pochopenie, či uchopenie života sa pritom podľa neho často podobá na snahu zachytiť rukami túto riekku. „Vidíš ju plynúť a znova plynúť, ale o nej samotnej si sa nič nenaučil, pretože stále ignoruješ jej Prameň a jej More. Tak je to aj so životom. Ak plynie v tebe, vo mne, v celom ľudstve, znamená to, že plynie z Prameňa a tým prameňom je Láska.“³ Quoist ďalej parafrázuje slová samého Ježiša Krista⁴: „Ak chceš žiť, nenechávaj si svoj život pre seba, on má utešovať ďalšie brehy, zavlažovať ďalšie krajiny. Ty bež k Prameňu. Stratíš svoj život, ak ho budeš chcieť zachrániť pre seba a zavrieť ho v svojom srdci, aby si sa z neho tešil. No nájdeš ho, ak sa ho kvôli Prameňu rozhodneš stratiť.“⁵

Pri úsilí o návrat k liturgickým prameňom (*fontes liturgici*) je rovnako dôležité nestratiť zo zreteľa vnímanie Prameňa liturgie (*Fons liturgiae*). Pri čítaní knihy *Duch liturgie*, ktorú napísal Svätý Otec Benedikt XVI. ešte ako kardinál Ratzinger⁶, som si uvedomil, že týmto Prameňom liturgie *par excellence* je Božia aktivita – *actio Dei*.

Základom článku je teda reflexia nad myšlienkami kardinála Ratzingera o Božej aktivite ako prameni liturgie. Samotný článok je členený na štyri časti (okrem úvodu a záveru). Najskôr v krátkosti poukážem na snahu o návrat k prameňom (*ad fontes*) v histórii Cirkvi. V ďalšej časti sa zameriam na Božiu aktivitu ako prameň liturgie v Starom zákone, potom

² Porov. POTT, T. : *La réforme liturgique byzantine. Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine*. Rím : Centro Liturgico Vincenziano, 2000, s. 14.

³ Porov. QUOIST, M.: *Povídej mi o lásce*. Praha : Portál, 1994, s. 20.

⁴ „Kto by si chcel život zachrániť, stratí ho, ale kto stratí svoj život pre mňa a pre evanjelium, zachráni si ho“ (Mk 8,35).

⁵ Porov. QUOIST, M.: *Povídej mi o lásce*. Praha : Portál, 1994, s. 20.

⁶ V tejto súvislosti je zaujímavé poznamenať, že dielo *Duch liturgie* je zahrnuté do prvej časti súborného teologického diela *Opera omnia* Benedikta XVI. (kardinála Ratzingera), ktorá má názov *Teología liturgie*.

na Božiu aktivitu ako prameň liturgie v Novom zákone. Napokon v štvrtej časti predstavím liturgiu ako účasť na Božej aktivite, vychádzajúc z interpretácie koncilového pojmu *participatio actuosa*, ktorú uvádza kardinál Ratzinger.

Snahy o návrat k prameňom (*ad fontes*) v histórii Cirkvi

Z histórie vieme, že pojem *ad fontes* nebol použitý po prvý raz počas II. vatikánskeho koncilu či v období jeho prípravy. *Ad fontes* bol mottom veľkých humanistov renesancie. Návrat renesancie k prameňom, osobitne k Biblii a k cirkevným otcom bol tým, čo inšpirovalo humanistov ako Erasmus (1467-1536), ktorí verili, že tento návrat by viedol k reforme zbožnosti, výchovy a teologickej metódy.⁷ Návrat k prameňom bol aj tým, čo pohýnalo protestantských reformátorov v pokuse znova objaviť autentické evanjelium, ktoré, podľa nich, Katolícka cirkev skazila. Katolicizmus 19. storočia sa na druhej strane odvolával na encykliku *Aeterni Patris* pápeža Leva XIII., ktorá začala obnovu štúdií o Tomášovi Akvinskem. Pojem *ad fontes* vo svojom francúzskom preklade *ressourcement* stál na začiatkoch liturgického hnutia opáta Prospera Guérangera z benediktínskeho kláštora v Solesmes. Niektoré formy úsilia ísť k prameňom (*ad fontes*) stáli účinne v pozadí takmer každého reformného hnutia západného kresťanstva v druhom tisícročí.⁸

Na prahu II. vatikánskeho koncilu návrat k prameňom (*ad fontes*), tentoraz pod konkrétnym menom *ressourcement*, stál pri zrode veľkej časti „teologického kvasenia“ vo Francúzsku, ktoré spôsobilo veľkú starosť v Ríme. Tento nový teologický prúd bol nazvaný jeho odporcami ako *nouvelle théologie*, čiže ako niečo nové, pričom jeho stúpenci ho vnímali práve opačne, čiže ako znovuobjavenie najstaršej teológie, ktorá bola z dost veľkej časti teológiou Biblie, cirkevných otcov a liturgie.⁹ Predstaviteli tohto teologického prúdu boli také osobnosti ako Henri de Lubac,

⁷ Porov. napr. O'MALLEY, J.W.: Introduction. In: O'MALLEY, J.W.(ed.): *Collected Works of Erasmus*, vol. 66. Toronto : University of Toronto Press, 1988, s. IX-LI; O'MALLEY, J.W.: Erasmus and Vatican II: interpreting the Council. In: MELLONI, A. a kol. (ed.): *Cristianesimo nella storia: Saggi in onore di Giuseppe Alberigo*. Bologna : Il Mulino, 1996, s. 195-211.

⁸ Porov. O'MALLEY, J.W.: Che cosa è successo nel Vaticano II. Continuità e riforma nella Tradizione della Chiesa. In: *La rivista del clero italiano* 2010, č. 3, s. 194. Dostupné aj na internete: <http://www.diesse.org/detail.asp?c=1&p=1&id=4712>.

⁹ Porov. napr. DALEY, B.E.: The Nouvelle Théologie and the Patristic Revival: Sources, Symbols, and the Science of Theology. In: *International Journal of Systematic Theology*, roč. 7, 2005, s. 362-382.

Hans Urs von Balthasar, Yves Congar, Karl Rahner, Jean Daniélou, či Jozef Ratzinger – súčasný Svätý Otec Benedikt XVI.¹⁰

Podobne ako Erazmus chcel zameniť stredovekú scholastiku za biblicko-patristickú teológiu, *ressourcement* 20. storočia chcel v podstate urobiť to isté. *Nouvelle théologie* sa stavala proti predchádzajúcemu tomistickému, v širšom zmysle slova neoscholastickému *ressourcement*. Pápež Pius XII vo svojej encyklike *Humani generis* v roku 1950 vyjadril svoj nesúhlas s tými, ktorí kritizovali tomizmus a ktorí sa chceli „vrátiť k vysvetľovaniu katolíckeho učenia štýlom Biblie a cirkevných otcov.“¹¹ Pápež vlastne protirečil princípu *ressourcement* tvrdiac, že cieľom teológie je objaviť, ako sa súčasné učenie cirkevného Magistéria nachádzalo v minulosti. To je presne opak toho, či predsavzal *ressourcement*. No kritici *nouvelle théologie* mali predsa len v niečom pravdu, pretože *ressourcement* v sebe zahŕňal niečo oveľa radikálnejšie ako vývoj. Vývoj vnímal prítomnosť ako normu pre pochopenie minulosti, zatiaľ čo *ressourcement* vnímal minulosť ako normu pre opravu prítomnosti.¹²

V tejto súvislosti si spomínam, že profesor R. F. TAFT SJ v súvislosti so štúdiom dejín liturgie rád opakoval vetu: „The past isn't normative but formative.“ (Minulosť nie je normatívna, ale formatívna).

Každopádne je potrebné uviesť, že *ressourcement* bol motivačnou silou pre štúdium posvätných textov od konca 19. storočia. Medzi najdôležitejšie aktivity tohto fenoménu patria: založenie École Biblique v Jeruzaleme (1890) a Pontificio Istituto Biblico v Ríme (1909), publikácia 384 dielov *Patrológie* (1844-1866), ktorej editorom bol Jacques-Paul Migne, rovnako aj publikovanie série *Sources chrétiennes*, ktorej iniciátormi boli Henri de Lubac a Jean Daniélou.

Motiváciou, ktorá bola základom tohto masívneho a viacfaremného hnutia návratu k prameňom (*ad fontes, ressourcement*) nebolo poznanie ako také, ale poznanie pre dobro Cirkvi, teda motivácia pastoračná. *Ressourcement* chápaný ako prehĺbené opätovné preskúmanie udalostí a slov Svätého písma, obradov liturgie, dekrétov koncilov, učenia cirkev-

¹⁰ Porov. BOERSMA, H.: *Nouvelle Theologie and Sacramental Ontology*. Oxford : Oxford University Press, 2009; METTEPENNINGEN, J.: *Nouvelle Théologie – New Theology Inheritor of Modernism, Precursor of Vatican II*. London and New York: T & T Clark (A Continuum Imprint), 2010; Porov. aj vybranú bibliografiu o *Nouvelle Théologie* in: http://www.crossroadsinitiative.com/library_article/733/Ressourcement_Theology_Bibliography.html.

¹¹ „... ut in Catholica exponenda doctrina ad Sacrae Scripturae sanctorumque Patrum dicendi modum redeatur“. PIUS XII.: *Humani generis* I. In: *Acta Apostolicae Sedis*, roč. 42, 1950, s. 565.

¹² Porov. O'MALLEY, J.W.: Che cosa è successo nel Vaticano II. Continuità e riforma nella Tradizione della Chiesa. In: *La rivista del clero italiano* 2010, č. 3, s. 195. Dostupné aj na internete: <http://www.diesse.org/detail.asp?c=1&p=1&id=4712>.

ných otcov ani nie tak kvôli presnejšiemu pochopeniu histórie pôvodu kresťanstva ako skôr, ako povedal Congar, kvôli „opätovnému sústreďeniu sa na osobu Krista a jeho paschálneho tajomstva.“¹

Božia aktívna ako prameň liturgie v Starom zákone

Božia aktivita stála už v Starom zákone na začiatku kultu, čiže liturgickej aktivity zo strany človeka. Pri pokuse vysvetliť, čo znamená liturgia, kardinál Ratzinger v spomínanej knihe *Duch liturgie* uvádza jeden z obrazov, ktorý bol pre liturgiu použitý na začiatku 20. storočia: *liturgia ako hra*.² Toto prirovnávanie sa opiera o skutočnosť, že liturgia podobne ako hra má vlastné pravidlá. Vytrháva nás zo sveta všedných zámerov a úmyslov a vovádza nás do sveta, kde sa na chvíľu oslobodíme od všetkého, čo nás v tomto svete práce zaťažuje. Ak sa však bezmyšlienkovito a prehnane prísne bazíruje len na pravidlách, veľmi často sa z nich stane neznesiteľné jarmo a skončí to tým, že sa stratí zo zreteľa cieľ. Kardinál Ratzinger uvádza, že to platí pre dnešný svet športu pre ľubovoľné iné hry.³ Rovnako by sme mohli povedať že aj pri liturgii, ak sa príliš bazíruje len na pravidlách, len na dodržiavaní rubriky, stráca sa zo zreteľa cieľ a zmysel liturgie.

Kardinál Ratzinger uznáva, že obraz hry nie úplne vystihuje podstatu liturgie, preto pri hľadaní odpovede na otázku, čo je to vlastne liturgia a čo sa pri nej deje, vychádza k konkrétnemu biblickému textu, a to z knihy Exodus. Konštatuje, že v správach o udalostiach odchodu Izraela z Egypta sa hovorí o dvoch rozdielnych cieľoch exodu. Jeden, ktorý je možno viac známy, predstavuje zaujatie prisľúbenej krajiny. Okrem toho sa však spomína aj iný cieľ. Pôvodný Boží príkaz faraónovi znel takto: „Prepusť môj ľud, aby mi slúžil na púšti!“ (Ex 7,16). Slovo „Prepusť môj ľud, aby mi slúžil“ sa spomína s malými obmenami ešte štyri razy, čiže pri každom ďalšom stretnutí faraóna s Mojžišom a Áronom.⁴ Pri vyjednávaní s faraónom sa stále viac konkretizuje tento cieľ. Faraón spočiatku nechce prepustiť ľud. Hovorí Mojžišovi: „Chodte a obetujte svojmu Bohu tu v krajine!“ (Ex 8,21). Mojžiš však podľa Božieho usmernenia zdôrazňuje, že kult vyžaduje odchod – exodus. Po ranách, ktoré prišli, už faraón súhlasí, aby sa kult

¹ Citované podľa SUDBURY, L.M.F.: La rivolta antiscollastica. La “Nouvelle Théologie” e la riforma della teologia. In: http://www.inistoria.it/home/rivolta_antiscollastica.htm (17. 10. 2010).

² Tento obraz spomína jeden z predstaviteľov liturgického hnutia na Západe – Romano Guardini (1885-1968) vo svojej knihe *O duchu liturgie* (nemecký originál: *Vom Geist der Liturgie*. Freiburg 1918). O vplyve Guardiniho na súčasného Sv. Otca Benedikta XVI. porov. MAGISTER, S.: Benedetto XVI ha un padre, Romano Guardini. In: <http://chiesa.espresso.repubblica.it/articolo/207016>.

³ Porov. RATZINGER, J.: *Duch liturgie*. Trnava : Dobrá kniha, 2005, s. 9 (nemecký originál: *Der Geist der Liturgie. Eine Einführung*. Freiburg : Herder, 2000).

⁴ Ex 7,26; 9,1; 9,13; 10,3.

uskutočnil súlade s Božou vôľou, teda na púšti, no chce, aby odišli len muži, zatiaľ čo ženy, deti aj dobytok mali ostať v Egypte.⁵ Faraón tak zrejme chcel zaručiť to, aby sa muži vrátili späť do Egypta. Po ďalších ranách faraón súhlasí aj s tým, aby odišli slúžiť Pánovi nielen muži, ale aj ženy aj deti, len dobytok mali Izraeliti nechať v Egypte. Mojžiš však namieta, že musia vziať so sebou aj všetok dobytok. „Musíme z neho vybrať, aby sme tak slúžili Pánovi; a ani sami nevieme, čím máme slúžiť Pánovi, kým ta nedôjdeme.“ (Ex 10,26). Opäť jedno veľké zdôraznenie toho, že nie človek, ale Boh stojí na počiatku starozákonného kultu: „ani sami nevieme, čím máme slúžiť Pánovi“.

Napokon faraón prepustí celý Izrael aj s dobytkom tak, ako si to Boh prostredníctvom Mojžiša a Árona žiadal. Faraón ich síce aj so svojím vojskom prenasleduje, no Boh svoj ľud zachráni zázračným prechodom cez Červené more. (Ex 14). No až na Sinaji sa objasňuje cieľ putovania predostretý faraónovi: Boh sa zjavuje na temene vrchu, prihovára sa ľudu, ohlasuje mu desatoro svätých slov svojej vôle (Ex 20,1-17) a uzatvára s ním prostredníctvom Mojžiša zmluvu (Ex 24), ktorá nachádza svoje presnejšie a konkrétnejšie vyjadrenie v prepísanom kulte. Izrael sa teda učí uctievať Boha podľa formy, ktorú si vyvolil Boh sám. K tomuto uctievaniu prislúcha kult, liturgia vo vlastnom zmysle. A k nej prináleží aj život podľa Božej vôle – neodmysliteľná súčasť každého uctievania.⁶ Vidíme teda, že *actio Dei*, čiže Božia aktivita (záchrana pred faraónom, zjavenie sa na Sinaji, odovzdanie desatora, uzatvorenie zmluvy prostredníctvom Mojžiša) je základom, prameňom starozákonnej liturgie.

Božia aktívia ako prameň liturgie v Novom zákone

Podobne je to aj v Novom zákone. Božia aktivita (*actio Dei*) je tou hybnou silou, Prameňom, z ktorého vyviera novozákonná liturgia, ktorou nie je nič iné ako spásonosný život smrť a vzkriesenie Ježiša Krista.⁷ Na vyjadrenie tejto duchovnej skutočnosti apoštol Pavol často používa slovesá obsahujúce grécku predponu *syn-* (spolu s): s Kristom som ukrižovaný, zomieram s Kristom, s Kristom som pochovaný, som vzkriesený a žijem s Kristom, celý náš život je s Kristom ukrytý v Bohu (Rim 6,3-11; Gal 2,20; 2 Kor 1,5; 4,7; Kol 2,20; Ef 2,5-6). Pre apoštola Pavla celý kresťanský život je liturgiou. V liste Rimanom Pavol píše: „Bratia, pre Božie milosrdenstvo vás prosím, aby ste svoje telá prinášali ako živú, svätú, Bohu milú obeť, ako svoju duchovnú bohoslužbu (*logike latreia*).“ (Rim

⁵ Porov. Ex 10,11.

⁶ Porov. RATZINGER, J.: *Duch liturgie*. Trnava : Dobrá kniha, 2005, s. 11-13.

⁷ Porov. TAFT, R.: *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of Divine Office and Its Meaning for Today*. Collegeville : The Liturgical Press, 1993, s. 335.

12,1). Grécky výraz *logike latreia* (cirkevnoslovansky *slovesnaja služba*) sa stal dôležitý pre vyjadrenie novozákonnej bohoslužby.⁸ Ide nielen o to, že na rozdiel od starozákonnej bohoslužby, pri ktorej sa používali krvavé obety, v Novom zákone ide o nekrvavú „obetu chvály“ (cirkevnoslovansky *žertvu chvalénija*), no v prvom rade o to, že touto obetou je sám Ježiš Kristus, Logos, ktorý sa stal telom a sám seba vydal za život sveta. Sprítomnenie tejto Kristovej obety v liturgii a účasť na nej je základom *logike latreia*. V anafore sv. Jána Zlatoústeho nachádzame tento výraz viac rás. Modlitba epiklézy začína slovami: „Prinášame ti túto duchovnú a nekrvavú službu...“ (Grécky: *Eti proféromen soi ten logikén taiúten kai anaímakton latreían*; cirkevnoslovansky: *Ješčé prinomim ti slovésnuu sijú i bezkróvnuju slúžbu*). Po epikléze nachádzame v texte anafory ešte dva razy zopakovaný výraz: „Prinášame ti túto duchovnú službu...“.

Boh a jeho činnosť nielen že stojí na začiatku kresťanskej liturgie, no zároveň On sám pozýva k tejto liturgii. Ako povedal Ježiš Kristus samaritánke: „Prichádza hodina, ba už je tu, keď sa praví ctiteľia budú klaňať Otcovi v Duchu a pravde. Lebo sám Otec hľadá takých ctiteľov.“ (Jn 4,23). Apoštoli si boli vedomí tejto pravdy, že potrebujú Božiu iniciatívu, preto prosia Ježiša: „Nauč nás modliť sa.“ (Lk 11,1). Veď ako píše apoštol Pavol: „nevieme ani to, za čo sa máme modliť, ako treba; a sám Duch sa prihovára za nás nevysloviteľnými vzdychmi.“ (Rim 8,26). Otec, Syn a Svätý Duch vyjadrujú jednotnú iniciatívu Najsvätejšej Trojice, ktorá stojí na začiatku kresťanskej bohoslužby.

Liturgia ako účasť na Božej aktivite

Osobitným spôsobom hovorí o Božej aktivite (*actio Dei*) ako o základnej dynamike kresťanskej liturgie Sv. otec Benedikt XVI. v už spomenutej knihe *Duch liturgie* pri vysvetlení koncilového pojmu *participatio actuosa*.

Konštitúcia *Sacrosanctum concilium* zdôrazňuje, že „Matka Cirkev si veľmi želá, aby všetci veriaci boli vedení k plnej, uvedomelej a aktívnej účasti na liturgických sláveniach, ktorú si vyžaduje sama povaha liturgie a ktorá je pre kresťanský ľud, „vyvolený rod, kráľovské kňazstvo, svätý národ, ľud určený na vlastníctvo“ (1 Pt 2, 9; porov. 2, 4 – 5), na základe krstu právom a povinnosťou. Tejto plnej a aktívnej účasti všetkého ľudu treba pri obnove a zveľadovaní posvätnéj liturgie venovať čo najväčšiu pozornosť, lebo ona je prvým a nevyhnutným prameňom, z ktorého majú veriaci čerpať pravého kresťanského ducha.“ (SC 14). V 30. článku tej istej konštitúcie sa hovorí: „V záujme aktívnej účasti ľudu treba venovať starostlivosť jeho aklamáciám, odpovediam, spievaniu žalmov, antifónam, pies-

⁸ Porov. BENEDIKT XVI.: *Sacramentum caritatis* 70.

ňam, ako aj úkonom, čiže gestám a držaniu tela. Nech sa v príslušnom čase zachová aj posvätné ticho.“ (SC 30).

Podľa Johna W. O'Malleyho SJ tento princíp aktívnej účasti komunity na liturgickom slávení bol znovu objavený práve vďaka *ressourcement*, návratu k prameňom.⁹

Kardinál Ratzinger sa však pýta: „Ale v čom vlastne spočíva táto aktívna účasť? Čo treba pritom robiť?“¹⁰ A hneď konštatuje: „Bohužiaľ, toto slovo sa prirýchlo pochopilo vo vonkajšom zmysle a z toho chápania sa odvodilo, že je nevyhnutné všeobecné „účinkovanie“, ako keby musel čo najväčší počet zúčastnených a čo najčastejšie vstupovať do liturgickej činnosti.“¹¹ Môžeme podotknúť, že pri tomto vonkajšom chápaní sa zaiste vychádzalo aj z už spomenutého 30. článku konštitúcie *Sacrosanctum concilium*. Kardinál Ratzinger však zdôrazňuje, že výraz „aktívna účasť“ poukazuje na čosi hlbšie, na dôležité konanie, na ktorom musia mať svoju účasť všetci. O aké konanie, o aké *actio* ide pri liturgii? Odpoveď nachádza kardinál vychádzajúc zo štúdia „liturgických prameňov“ (*fontes liturgici*): „Pod liturgickou *actio* sa v liturgických prameňoch rozumie eucharistická modlitba.“¹² V nej totiž „dochádza k tomu, že ľudská *actio* (vykonávaná dovtedy kňazmi v rozličných náboženstvách) ustupuje do úzadia a ponecháva priestor pre *actio divina*, pre Božie konanie....Samotnou „akciou“ liturgie, na ktorej sa všetci účastníme je vlastne Božie konanie.“¹³ Tieto slová sú tak prevratné, že prof. Konečný, ktorý prednáša liturgiku na Teologickej fakulte Katolíckej univerzity v Košiciach sa pred nedávnom na jednej konferencii¹⁴ vyjadril v tom zmysle, že keď si to prečítal, uvedomil si, že musí prepísať svoje skriptá z liturgiky.

Božie konanie, *actio Dei* sa plne prejavuje pri premenení, kedy sú prvky zeme „prepodstatnené, takpovediac vytrhnuté zo svojej stvorenej bázy, uchopené v najnútornejšom základe svojho bytia a premenené na telo a krv nášho Pána.“¹⁵ Toto premenenie sa však netýka len chleba a vína. Každý kresťan má byť stále viac premieňaný na Ježiša Krista. „Jedinečnosť eucharistickej liturgie pozostáva práve v tom, že Boh sám koná a že my sme vtiahnutí do tohto Božieho konania.“¹⁶ Čiže „liturgia je to, čo

⁹ Porov. O'MALLEY, J.W.: Che cosa è successo nel Vaticano II. Continuità e riforma nella Tradizione della Chiesa. In: *La rivista del clero italiano* 2010, č. 3, s. 195-196. Dostupné aj na internete: <http://www.diesse.org/detail.asp?c=1&p=1&id=4712>.

¹⁰ RATZINGER, J.: *Duch liturgie*. Trnava : Dobrá kniha, 2005, s. 139.

¹¹ RATZINGER, *Duch liturgie*, 2005, s. 139.

¹² RATZINGER, *Duch liturgie*, 2005, s. 139.

¹³ RATZINGER, *Duch liturgie*, 2005, s. 140-141

¹⁴ *Nové trendy v liturgii*, 27.11.2008, TF KU, Košice.

¹⁵ RATZINGER, *Duch liturgie*, 2005, s. 140.

¹⁶ RATZINGER, *Duch liturgie*, 2005, s. 141-142.

sa deje s nami¹⁷, ako napísal Alexander Schmemmann, jeden z najväčších byzantských liturgických teológov 20. storočia.

Prioritu Božej aktivity pred akoukoľvek inou činnosťou zdôraznil Svätý otec Benedikt XVI. aj v úvode prvej časti svojho súborného teologického diela *Opera omnia*, keď vysvetľoval, prečo prvá časť tohto diela je venovaná práve teológii liturgie: “Predovšetkým Boh – toto znamená začať s liturgiou. Tam, kde Boží pohľad nie je určujúci, každá ďalšia vec stráca svoje nasmerovanie.”¹⁸

Záver

Ad fontes liturgicos teda v úplnom slova zmysle znamená niečo viac ako len návrat k textom. Samotná liturgia je totiž viac ako text. Ak prameňom liturgie *par excellance* je Božia aktivita (*actio Dei*), potom v procese návratu k prameňom (*ad fontes*) je dôležité objavovať aj to, že liturgia obsahuje zachytenú skúsenosť človeka s Božou aktivitou, ako bola táto Božia aktivita vnímaná, chápaná a prežívaná zo strany človeka. Aktualizácia tejto skúsenosti s Božou aktivitou, s premieňajúcou mocou Boha, ktorý sa stal synom človeka, aby sa človek mohol stať synom Boha, sa znova ponúka pri každom liturgickom slávení. Môžeme povedať, že takto sa Božia aktivita (*actio Dei*) stáva prameňom aj pre druhý pilier koncilového snaženia: *aggiornamento*. Otvorenie sa svetu v tomto procese „zdnešnenia“ nemôže nevychádzať z opätovného úžasu nad tým, že sám Boh ponúka človeku každý deň *nanovo* zakúsiť v živote jeho činnosť, jeho *actio*.

Želám si, aby naše snaženie o návrat k liturgickým prameňom nebolo len nejakým prázdny úsilím uchopiť riekku života, ale aby bolo, ako hovorí Michel Quoist, snahou *nanovo* objavovať samotný Prameň, ktorým je pre liturgiu Božie konanie, Božia aktivita – *actio Dei*. Nech úsilie o návrat k prameňom pomôže nám samým i všetkým ostatným, ku ktorým sme poslaní, stále viac a plnšie čerpať z tohto Prameňa liturgie.

¹⁷ Porov. SCHMEMMANN, A.: *Символы и символизм византийской литургии: Литургические символы и их богословское истолкование* (1981). In: <http://www.kiev-orthodox.org/site/worship/442/>.

¹⁸ Citované podľa: <http://www.paolorodari.com/2010/11/02/benedetto-liturgo-il-primo-volume-dellopera-omnia-di-ratzinger-e-dedicato-al-rito-il-primato-e-di-dio-dice-il-papale-reazioni-degli-intellettuali/> (2. 11. 2010).

Zoznam použitej literatúry

- O'MALLEY, J.W.: Che cosa è successo nel Vaticano II. Continuità e riforma nella Tradizione della Chiesa. In: *La rivista del clero italiano* 2010, č. 3, s. 187-201.
- POTT, T. : *La réforme liturgique byzantine. Étude du phénomène de l'évolution non-spontanée de la liturgie byzantine*. Rím : Centro Liturgico Vincenziano, 2000.
- QUOIST, M.: *Povídej mi o lásce*. Praha : Portál, 1994.
- RATZINGER, J.: *Duch liturgie*. Trnava : Dobrá kniha, 2005.
- SCHMEMANN, A.: *Символы и символизм византийской литургии: Литургические символы и их богословское истолкование*. <http://www.kiev-orthodox.org/site/worship/442/> (29. 11. 2010).
- TAFT, R: *The Liturgy of the Hours in East and West. The Origins of Divine Office and Its Meaning for Today*. Collegeville : The Liturgical Press, 1993.